

AMEA

Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu

Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq, 2019, № 1

Daxil olma: 28.02.2019

Qəbul olma: 29.03.2019

Səhifə: 72-79

ISSN: 2663-4414

UOT: 821(=512.1)

Töhfə Talıbova *

MÜSTƏQİLLİK DÖVRÜ AZƏRBAYCANDA MƏHTİMQULU FƏRAQİNİN ƏDƏBİ İRSİNİN TƏBLİĞİ

Açar sözlər: Azərbaycan, Türkmənistan, ədəbi əlaqə, Məhtimqulu Fəraqi, kitab nəşri, tədbir

Key words: Azerbaijan, Turkmenistan, literary relation, Magtymguly Pyragy, book publishing, event

Ключевые слова: Азербайджан, Туркменистан, литературные связи, Махдумгулу Фараги, издание книг, мероприятие

Müstəqil Türkmənistan 18 may 1992-ci il tarixdə yeni Konstitusiyasını qəbul etmişdir. Türkmənistan Prezidenti Saparmurat Niyazovun sərəncamı ilə 1992-ci ildən başlayaraq həmin gün həm Konstitusiya günü, həm də türkmən ədəbiyyatının klassik şairi, mütəfəkkir filosofu Məhtimqulu Fəraqinin poeziya günü kimi rəsmi olaraq “Məhtimqulu Fəraqi poeziyası və yüksəliş, birlik bayramı” adlanır. Bu bayram hər il Türkmənistanda və ölkənin səfirliyi olan xarici ölkələrdə, Türkmənistanın təmsil olduğu beynəlxalq təşkilatlarda yüksək səviyyədə qeyd edilir.

9 iyun 1992-ci ildə Azərbaycanla Türkmənistan arasında diplomatik münasibətlər qurulduqdan bu günə qədər Türkmənistanın Azərbaycandakı Səfirliyinin təşəbbüsü ilə hər il Azərbaycan və Türkmənistanın elm, mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin, ədəbiyyatşünas alimlərin, şair və yazıçıların iştirakı ilə Məhtimqulu Fəraqinin poeziya günlərinin keçirilməsi ənənə halını almış və qardaş ölkənin “Məhtimqulu Fəraqi poeziyası və yüksəliş, birlik bayramı” ölkəmizdə böyük təntənə ilə qeyd edilir.

2010-cu ilin may ayında Bakıda Məhtimqulunun ədəbi yaradıcılığı ilə bağlı bir sıra tədbirlər həyata keçirilib. Belə tədbirlərdən biri Türkmənistanın o zaman Azərbaycandakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri, mərhum Annaməmməd Məmmədovun təşəbbüsü ilə M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada keçirilmişdir. Tədbirdə Azərbaycan ziyalıları ilə birlikdə Türkmənistandan gələn alimlər də iştirak etmişlər. Qonaqlardan Türkmənistan Elmlər Akademiyasının Məhtimqulu adına Dil və Ədəbiyyat İnstitutunun şöbə müdiri Çarı Quliyev və Türkmənistan Milli Əlyazmalar İnstitutunun baş mütəxəssisi Atamurad Saparmuradov tədbir iştirakçılarına şairin yaradıcılığı barədə ətraflı məlumat vermişlər. Tədbirin bədii hissəsi Rəşid Behbudov adına Mahnı Teatrında davam etdirilmişdir. Hər iki ölkənin yaradıcı ziyalılarının və incəsənət xadimlərinin iştirak etdiyi bu tədbirdə Azərbaycan və türkmən dilində Məhtimqulunun şeirləri söylənilmiş, incəsənət ustalarının ifasında şairin əsərlərinə bəstələnmiş mahnılar ifa edilmişdir [1, s.12].

Başqa bir tədbir isə 21 may 2010-cu ildə Bakı Dövlət Universitetində keçirilib. Böyük şairin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş bu konfransda Azərbaycan alimləri, ziyalıları, elm və dövlət xadimləri ilə bərabər, Türkmənistanın Azərbaycandakı Səfirliyinin əməkdaşları, Türkmənistandan gələn qonaqlar – Türkmənistan Elmlər Akademiyasının Məhtimqulu adına Dil və Ədəbiyyat İnstitutunun şöbə müdiri Çarı Quliyev və Bayrammurad Taçanov, TEA Milli Əlyazmalar İnstitutunun

* Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru. E-mail: tohfe_t@yahoo.com

əməkdaşı Atamurad Saparmuradov şairin poetik yaradıcılığından bəhs edən maraqlı məruzələrlə çıxış etmişlər [2, s.17].

Beynəlxalq Türk Mədəniyyət Təşkilatı – TÜRKSÖY-un yaradılması türk xalqları ədəbiyyatının, mədəniyyətinin və digər qeyri-maddi mədəniyyət nümunələrinin təbliği sahəsində yeni mərhələdir. Xüsusən türk xalqlarının tanınmış yazıçı və şairlərinin yubileylərinin keçirilməsi və əsərlərinin tərcümə olunaraq nəşr edilməsi sahəsində TÜRKSÖY son dövrlər böyük işlər görür. Təşkilatın ən böyük layihələrindən biri də Məhtimqulu Fəraqinin yaradıcılığı ilə bağlı olmuşdur. Belə ki, tanınmış ədəbiyyatşünas, alim-tərcüməçi Ramiz Əskərin böyük türkmən şairi Məhtimqulu Fəraqinin Azərbaycan dilinə uyğunlaşdıraraq tərtib etdiyi “Seçilmiş əsərləri” TÜRKSÖY tərəfindən nəfis şəkildə nəşr edilmişdir. Şairin məzmun və formaca müxtəlif şeirlərinin çoxunun toplandığı bu kitaba Ramiz Əskər “Böyük türkmən şairi Məxdumqulu Fəraqi” adlı geniş giriş məqaləsi yazmışdır [3]. Bu kitab Məhtimqulu Fəraqinin Azərbaycanın müstəqilliyi dövründə nəşr edilən ilk irihəcmli əsəridir.

“TÜRKSÖY kitabxanası” seriyasından nəşr edilmiş bu əsərin 17 dekabr 2010-cu ildə M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada təqdimat mərasimi keçirilmişdir. TÜRKSÖY-un baş direktoru Düşən Kaseyinovun, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri, Xalq yazıçısı Anarın və Atatürk Mərkəzinin sədri, AMEA-nın müxbir üzvü, Milli Məclisin deputatı, akademik Nizami Cəfərovun da iştirak etdiyi bu tədbirdə Azərbaycanın bir çox elm və mədəniyyət xadimləri, incəsənət ustaları iştirak etmişlər. Akademik Nizami Cəfərov qeyd etmişdir ki, müstəqilliyimizin bizə verdiyi imkanlar sahəsində türk xalqlarının ədəbi əlaqələrində yeni bir mərhələ başlayır. Görkəmli türkoloq-alim – “Bu mərhələ daha çox sistemliliyi ilə seçilir. Artıq bütövlükdə ədəbiyyatları tanımaq mümkündür. Uzun illər bir-birindən təcrid olunmuş türk dilləri bu tərcümələrlə yenidən yaxınlaşır”, – deyərək, xalqlarımız arasında ədəbi əlaqələrin yaranmasında və inkişafında bədii tərcümənin mühüm rol oynadığını xüsusi qeyd etmişdir [4, s.7; 5, s.3].

Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, Türkmənistanda və Türkmənistan səfirlikləri və ölkənin beynəlxalq qurumlardakı nümayəndəliklərinin təşkilatçılığı ilə bütün dünyada hər il may ayının 18-də ölkənin əsas bayramlarından hesab edilən və türkmən xalqının nəsillərinin qədim mədəniyyətlə ayrılmaz əlaqəsini simvolizə edən “İnkişaf, birlik və Məhtimqulu Fəraqi poeziyası günü”nün keçirilməsi artıq ənənə halını almışdır. Bu tədbir Türkmənistanın Azərbaycandakı Səfirliyinin təşkilatçılığı ilə ölkəmizdə də yüksək səviyyədə keçirilir.

2011-ci il mayın 18-də Qafqaz Universitetində keçirilən “Dirçəliş, birlik və Məhtimqulu poeziyası günü” adlı bayram tədbirini açan Universitetin rektoru, professor Əhməd Saniç Məhtimqulu Fəraqini bütün türk dünyasının şairi adlandırır. Türkmənistanın Azərbaycandakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Toyli Komekov Məhtimqulu Fəraqi poeziyasına həsr edilən bu bayramın “ölkənin ən əsas bayramlarından biridir, türkmən xalqının nəsillərdən-nəsillərə ötürdüyü qədim mədəniyyəti ilə olan qırılmaz əlaqələrinin rəmzidir”, – deyərək türkmən xalqının ən əlamətdar bayramlarından biri olduğunu qeyd edib. Tədbirdə çıxış edən professor Əjdər Ağayev Məhtimqulu Fəraqini böyük şəxsiyyət, vətənpərvər, türkmən xalqının böyük oğlu kimi qiymətləndirib, onun yaradıcılığını Molla Pənah Vaqifin yaradıcılığı ilə müqayisə edib, onların yaradıcılıqlarındakı oxşar cəhətlərdən söhbət açıb. Tədbirdə çıxış edən alim və mütəxəssislər Məhtimqulu Fəraqinin ömür yolundan, zəngin ədəbi yaradıcılığından, onun şeirlərinin bədii xüsusiyyətlərindən ətraflı danışmışlar. Onu “misilsiz söz ustası, müdrik filosof, türkmənlərin ruh dünyasının nuru, türkmən xalqını vətənpərvərliyə, xeyirxahlığa çağıran böyük şəxsiyyət” kimi xarakterizə etmişlər [6, s.7].

Türkmənistan-Azərbaycan münasibətləri, dostluğun və qardaşlığın nümunəsi olaraq Türkmənistan Səfirliyi və Qafqaz Universiteti Mədəniyyət şöbəsinin təşkilatçılığı ilə “İnkişaf, birlik və Məhtimqulu Fəraqinin şeir günləri” adlı tədbir 2012-ci il mayın 18-də yenə də Qafqaz Universitetində baş tutmuşdur. Tədbirdə Universitetin rektoru Prof. Dr. Əhməd Saniç və Türkmənistanın Azərbaycandakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Toyli Komekov çıxış edərək, Türkmənistan və Azərbaycanın zəngin tarixi keçmişindən, dostluq münasibətlərindən, möhkəm ədəbi əlaqələrindən,

bu əlaqələrin yaradılmasında Məhtimqulu Fəraqi yaradıcılığının körpü rolu oynadığından ətraflı danışmışlar. Ədəbiyyat və dostluq bayramı olan həmin tədbirdə “Həmzə Nigaridən Məhtimquluya gedən yol” mövzusunda çıxış edən Qafqaz Araşdırmalar İnstitutunun direktoru dos. Mehmet Rıhtım, “Məhtimqulu Fəraqinin əsərlərində dostluq və insan sevgisi” mövzusunda çıxış edən Türkiyə Cümhuriyyətindən gəlmiş dos. Ramazan Çakır bəy, “Məhtimqulu Fəraqinin həyat və fəaliyyəti” mövzusunda çıxış edən Türkmənistan Elmlər Akademiyası Əlyazmalar İnstitutunun baş elmi işçisi Davud Orazsahədov dünya şöhrətli şair Məhtimqulu Fəraqinin ədəbiyyat, elm və fəlsəfə vasitəsilə ümumbəşəri mədəniyyətin inkişafına qiymətli töhfə verdiyini diqqətə çatdırmışlar.

Mütəfəkkir şair Məhtimqulu Fəraqinin anadan olmasının 290 illik yubileyinin Beynəlxalq səviyyədə keçirilməsi haqqında Türkmənistan Prezidenti Qurbanqulu Berdiməhəmmədov 16 mart 2012-ci il (№12179) tarixdə sərəncam imzalamışdır. Öz növbəsində türk xalqlarının ədəbi irsinin təbliği sahəsində böyük işlər görən Beynəlxalq Türk Mədəniyyət Təşkilatı – TÜRKSÖY da 2014-cü il “Məhtimqulu Fəraqi ili” elan etmişdi. TÜRKSÖY bununla bağlı 2014-cü il fevral ayının 2-də Ankara Dövlət Rəsm və Heykəl Muzeyində “Məhtimqulu Fəraqi ili”nin açılış mərasimini keçirmiş və tədbirdə Türkmənistanın mədəniyyət naziri Qunça Mamedovanın rəhbərliyi ilə xalq sənətkarları, şairlər, ədəbiyyatşünaslar və mətbuat nümayəndələri iştirak etmişlər. Tədbirdə çıxış edənlər – TÜRKSÖY-un Baş katibi Düsen Kaseyinov, Türkmənistanın mədəniyyət naziri Qunça Mamedova və türkmənistanlı alimlər Məhtimqulu Fəraqinin zəngin yaradıcılığından söhbət açıb, TÜRKSÖY-un 2014-cü il “Məhtimqulu Fəraqi ili” elan etməsini gənc nəsillərin böyük şairin yaradıcılığı ilə daha yaxından tanış olması istiqamətində ən mühüm hadisələrdən biri hesab etdiklərini bildirişlər [7].

Mütəfəkkir şairin yubileyi ilə əlaqədar olaraq TÜRKSÖY tərəfindən dünyanın bir çox ölkələrində Türkmənistan səfirliklərinin bilavasitə iştirakı ilə yubiley tədbirləri keçirilməklə yanaşı, onun əsərləri dünyanın bir çox xalqlarının dillərinə çevrilərək nəşr edilmiş, yubiley tədbirləri ilə əlaqədar olaraq türk dünyasının tədqiqatçı alimləri, yaradıcı ziyalıları mətbuat orqanlarında Məhtimqulun yaradıcılığına həsr etdikləri məqalələri ilə çıxış etmişlər.

Böyük şairin anadan olmasının 290 illik yubileyi münasibətilə Azərbaycanda da böyük işlər görülmüşdür. Mətbuat səhifələrində onun yaradıcılığına həsr edilmiş çox sayda məqalələr çap edilmiş, əsərlərindən nümunələr dilimizə çevrilərək qəzet və jurnallarda, həm də ayrıca kitab halında nəşr olunmuşdur.

Azərbaycanda böyük şairin yaradıcılığına həsr edilmiş ilk məqalələrdən birini Savalan Fərəcov yazmışdır. “Məhtimqulu, kimsə bilməz batini...” adlanan məqaləsini müəllif “Mədəniyyət” qəzetində dərc etdirmişdir. Şairin həyat və yaradıcılığı haqqında qısa məlumat verən müəllif, məqaləsində əsasən şairin evlilik həyatından, onun ilk məhəbbəti Menqliyə olan sevgisindən söhbət açmışdır. Məqalənin sonunda Məhtimqulun yaradıcılığının azərbaycanlı şairlərdən M.V.Vidadi və M.P.Vaqifin yaradıcılığına təsirindən, həmçinin Məhtimqulun özünün də Azərbaycan ədəbiyyatından bəhrələndiyindən bəhs edilir [8, s.15].

Tanınmış ədəbiyyatşünas alim Paşa Əlioğlu “Məhtimqulu Fəraqi və XVIII əsrdə Oğuz türklərinin ədəbiyyatı” adlı məqaləsində böyük şairin əsərlərinin qısa təhlilindən sonra onun yaradıcılığının XVIII əsr türkdilli şairlərin yaradıcılığına təsiri haqqında geniş bəhs etmişdir. Müəllif Məhtimqulu yaradıcılığının XVIII əsr görkəmli Azərbaycan şairi Molla Pənah Vaqifin (1717-1797), Türkiyədə osmanlı divan ədəbiyyatının ən önəmli şairlərindən olan Əhməd Nədimin (1680-1730), Cənubi Azərbaycanda tanınmış şair Tilimxanın (1763-1831) yaradıcılığına təsirindən geniş söhbət açmışdır [9]. Böyük şairin anadan olmasının 290 illiyi ilə əlaqədar Bakı Dövlət Universitetinin professoru Ramiz Əskər şairin doqquz şeirini, o cümlədən “Türkmənin”, “Azadım hanı...”, “Oyan dedilər” adlı ən məşhur şeirlərini Azərbaycan dilinə çevirərək, “Ədəbiyyat qəzeti”ndə dərc etdirmişdir [10, s.3].

Ramiz Əskər həmçinin yubileyə əlaqədar olaraq mütəfəkkir şairin həyat və yaradıcılığından ətraflı bəhs etdiyi “Ulu türkmən şairi” adlı irihəcmli məqaləsini oxucuların ixtiyarına vermişdir. Məqalədə şairin yaradıcılığının sənətkarlıq xüsusiyyətlərinə toxunan müəllif onun lirik-məhəbbət, lirik-fəlsəfi və dini-ruhani şeirlərinin bədii məziyyətlərindən geniş söhbət açmışdır. O, həmçinin

şairin yaradıcılığından tərcümə etdiyi səkkiz yeni şeirini də dərc etdirmişdir [11].

Məhtimqulu Fəraqinin yubileyilə əlaqədar olaraq, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru İsmixan Osmanlı tərəfindən onun seçmə şeirlərindən ibarət “Seçilmiş əsərləri” nəfis tərtibatda nəşr edilmişdir. Akademik İsa Həbibbəylinin elmi redaktoru olduğu bu kitaba şairin 400-ə yaxın şeiri daxil edilmişdir [12]. Kitabın sonuna Türkmənistanın görkəmli alimi, professor Annaqurban Aşırovun “Məhtimqulu Fəraqi” adlı irihəcmli məqaləsi [12, s.455-477], “Tarixi şəxsiyyətlərin, coğrafi yerlərin və başqa adların qısa izahı” [12, s.478-535], “Ərəb, fars və türkmən sözləri lüğəti” [12, s.536-585] və “Ədəbiyyat siyahısı” [12, s.586-587] daxil edilmişdir. Böyük zövqlə, yüksək poliqrafik səviyyədə nəşr edilmiş bu kitabdakı şeirlərin tərcüməsi uğurlu alınmışdır. Kitaba daxil edilən şeirlərinin hamısı bilavasitə orijinaldan tərcümə edildiyinə görə, onların bədii keyfiyyəti də daha yüksəkdir. Azərbaycan məhtimquluşünaslığına və böyük şairin 290 illik yubileyinə layiqli töhfə olan həmin kitabın yubiley tədbirləri zamanı təqdimat mərasimi də keçirilmişdir. Elmi ictimaiyyət tərəfindən rəğbətlə qarşılanan həmin kitab, onun ərsəyə gəlməsində əməyi olan bütün azərbaycanlı alimlərin türkmən ədəbiyyatına, onun korifey sənətkarı Məhtimqulu Fəraqi yaradıcılığına böyük məhəbbət və hörmətinin layiqli ifadəsidir.

7 may 2014-cü il tarixində AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu və Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, Türkmənistanın Azərbaycandakı Səfirliyinin birgə təşkilatçılığı ilə böyük şairin 290 illik yubileyinə həsr edilmiş “Dostluq və qardaşlıq carçısı Məhtimqulu Fəraqi” mövzusunda Beynəlxalq elmi-praktiki konfrans keçirilmişdir. Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda keçirilən bu tədbir başlamazdan öncə İnstitutun dəhlizində mütəfəkkir şairə həsr edilmiş kitablar, o cümlədən onun həmin günlərdə Azərbaycan dilində çapdan çıxmış irihəcmli əsərlər toplusu sərgilənmişdi. AMEA-nın vitse-prezidenti, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru, akademik İsa Həbibbəylinin sədrliyi ilə keçən Konfransda Azərbaycan və Türkmənistanından gəlmiş alimlər, tələbələr və çox sayda qonaqlar iştirak etmişlər [13].

Türkmənistan Prezidentinin sərəncamına əsasən, Türkmənistan Elmlər Akademiyası Milli Əlyazmalar İnstitutunun təşkilatçılığı ilə 14-16 may 2014-cü il tarixdə Aşqabad şəhərində Məhtimqulu Fəraqinin anadan olmasının 290 illik yubileyinə həsr olunmuş “Məhtimqulu Fəraqi və ümumbəşəri mədəni dəyərlər” adlı Beynəlxalq konfrans keçirilmişdir. Dünyanın böyük Beynəlxalq elm mərkəzlərindən, Avropa, Asiya ölkələrindən və Amerikadan, MDB dövlətlərindən, türk respublikalarından elm, mədəniyyət xadimləri, dünya məhtimquluşünaslarının iştirak etdiyi bu Beynəlxalq konfransda AMEA-nın vitse-prezidenti, AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru, akademik İsa Həbibbəylinin başçılığı ilə İnstitutun əməkdaşlarından Xuraman Hümətova, İsmixan Osmanlı, Töhfə Talibova və bir sıra Azərbaycan alimləri də iştirak etmişlər.

Konfransın “Məhtimqulu və dünya ədəbiyyatı” bölməsinə rəhbərlik edən akademik İsa Həbibbəyli “Məhtimqulu Fəraqinin həyat və yaradıcılığı” adlı elmi məruzə ilə çıxış etmişdir. İnstitut əməkdaşlarından dosent Xuraman Hümətova “Məhtimqulunun şeirlərində təlvin: psixoloji vəziyyətdə dəyişmə”, İnstitutun elmi işçisi İsmixan Osmanlı və Folklor İnstitutunun əməkdaşı, fil.ü.f.dok. Səkinə Qaybalyeva ilə ortaq “Məhtimqulu Fəraqi və Azərbaycan ədəbiyyatı” adlı məruzə ilə çıxış etmişlər.

Beynəlxalq Konfrans çərçivəsində Türkmənistan Elmlər Akademiyasının Milli Əlyazmalar İnstitutunun kollektivi ilə Azərbaycan nümayəndə heyətinin görüşü keçirildi. Akademik İsa Həbibbəyli ilə Türkmənistan Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, İnstitutun direktoru, professor Annaqurban Aşırov Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrini müzakirə etdilər. Görüş zamanı akademik İ.Həbibbəyli Məhtimqulu Fəraqinin İ.Osmanlı tərəfindən Bakıda nəşr edilmiş “Seçilmiş əsərləri”ni və Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun Əlyazmalar fondunda saxlanılan iki əlyazma nüsxəsinin fotosuratını Türkmənistan Milli Əlyazmalar İnstitutuna bağışladı.

Həmin gün Konfransda iştirak edən Azərbaycan nümayəndə heyətinin Türkmənistan Elmlər Akademiyasının Məhtimqulu adına Dil və Ədəbiyyat İnstitutunun kollektivi ilə də görüşü keçirildi. Akademik İsa Həbibbəyli İnstitutun rəhbərliyinə Azərbaycanda Türkmənistan ədəbiyyatının tədqiqi

və nəşri sahəsində görülən işlər haqqında ətraflı məlumat verdi və Dil və Ədəbiyyat İnstitutuna da Məhtimqulu Fəraqinin adıçəkilən kitabını hədiyyə etdi.

Böyük mütəfəkkir Məhtimqulu Fəraqinin anadan olmasının 290 illik yubileyinin Bakıda və Aşqabadda yüksək səviyyədə keçirilməsi və bu tədbirlərdə hər iki ölkə alimlərinin böyük heyətdə iştirakı, Müstəqillik dövründə Azərbaycan-Türkmənistan dostluğunun və qardaşlığının, ədəbiyyat sahəsində hər iki ölkə filoloq-alimlərinin sıx əməkdaşlığının və Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin daha da inkişaf etdirilməsinin parlaq təzahürlərindən biridir.

2014-cü ildə Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin inkişafına mühüm töhfə ola biləcək əlamətdar bir hadisə isə Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun elmi əməkdaşı İsmixan Osmanlı tərəfindən AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda Məhtimqulu Fəraqinin indiyə qədər elmə məlum olmayan divanının aşkarlanmasıdır. 2014-cü il iyun ayının 22-də AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda həmin divanın elmi ictimaiyyətə təqdimat mərasimi keçirilmişdir. Akademik İsa Həbibbəyli yeni tapılmış divan haqqında məlumat vermiş və tezliklə həmin divanın Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsini tapşırılmışdır. Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri tarixində ən əlamətdar hadisələrdən biri olan bu divan nəşrə üç institutun elmi əməkdaşlarının birgə fəaliyyəti sayəsində hazırlanmışdır. Türkmənistandan dəvət olunmuş Türkmənistan Milli Əlyazmalar İnstitutunun elmi işçiləri Rəhmanberdi Qodarov, Rahimməmməd Kurenov və azərbaycanlı alim – AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun direktor müavini, filologiya üzrə elmlər doktoru Paşa Kərimov divanın daşbasma əlyazması mətninin transliterasiyasını həyata keçirmiş, AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun elmi əməkdaşı, fil.ü.f.d İsmixan Osmanlı isə mətni türkmən dilindən Azərbaycan dilinə çevirmiş, qeyd və izahlar, lüğətlə birlikdə nəşrə hazırlanmışdır. Divan AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru, akademik İsa Həbibbəylinin elmi redaktorluğu ilə böyük tirajla nəşr edilmişdir [14]. Kitaba giriş məqaləsi kimi akademik İ.Həbibbəylinin yuxarıda haqqında bəhs edilən “Böyük türkmən şairi Məhtimqulu Fəraqi və Azərbaycan ədəbiyyatı” adlı elmi məqaləsi daxil edilmişdir [14, s.3-20]. Kitabda həmçinin fil.ü.e.d. Paşa Kərimovun “Məhtimqulu divanının yeni nüsxəsi” [15, s.21-24] və əsəri Azərbaycan dilinə çevirən, fil.ü.f.d İsmixan Osmanlının “Məhtimqulu Fəraqi divanının nüsxələri” [16, s.25-46] adlı məqalələri verilmişdir. 2016-cı il aprel ayının 28-də AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasında Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun təşkilatçılığı ilə “Divan”ın təqdimat mərasimi keçirilmiş və tədbirdə AMEA-nın prezidenti, akademik Akif Əlizadə, TEA-nın prezidenti, Akademianın müxbir üzvü Meret Aşırbayev, AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli, AMEA-nın akademik-katibi Teymur Kərimli, Türkmənistanın Azərbaycan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Toyli Kumekov, Türkmənistan və Azərbaycan alimləri iştirak və çıxış etmişlər.

Məhtimqulu Fəraqi “Divan”ının Bakıda nəşr olunması elmi ictimaiyyət tərəfindən birmənalı olaraq Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının, xüsusilə AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun elmi nailiyyəti kimi qiymətləndirilmişdir. Bu kitabın nəşri həm də Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin inkişafına ən böyük töhfə olmaqla bərabər, həm də yeni mərhələ kimi dəyərləndirilmişdir. Çünki bu möhtəşəm ədəbi abidənin nəşrə hazırlanmasında Azərbaycan və Türkmənistan alimləri ilk dəfə birgə işləmişlər.

AMEA-nın müxbir üzvü, professor Əbülfəz Quliyev “Türk dünyasının orta q söz sərvəti – Məhtimqulu irsi” adlı irihəcmli məqalə ilə “525-ci qəzet”in səhifəsində çıxış etmişdir. Alim bu məqaləsində Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin bu gündən geniş söhbət açmış, əlaqələrimizin daha da inkişaf etdirilməsində Məhtimqulun ədəbi irsinin müstəsna əhəmiyyət daşıdığını vurğulamışdır. Müəllif həmin məqaləsində həmçinin böyük şairin Bakıda nəşr olunmuş “Divan”ının bəzi məziyyətləri haqqında geniş bəhs etmişdir [17]. Müəllif “Azərbaycan-türkmən ədəbi əlaqələri yeni mərhələdə” adlı başqa bir məqaləsində də yenə iki qardaş xalq arasındakı ədəbi əlaqələrin tarixinin çox qədim dövrlərə gedib çıxdığını bildirərək, Məhtimqulun yaradıcılığı barədə qısa məlumat verir və əsas diqqəti yenə şairin Bakıda nəşr olunmuş “Divan”ına yönəldir. O, “Divan”ın tərtibi və şairin orada toplanmış şeirlərindən söhbət açarkən, mütəfəkkir şairin AMEA-nın M.Füzuli adına

Əlyazmalar İnstitutunda tapılmış “Divan”ının Azərbaycanda nəşrini müstəqillik illərində Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin inkişafında yeni mərhələ olduğunu xüsusi vurğulayır [18, s.152-155].

Qeyd etdiyimiz kimi, hər il may ayının 18-də – Türkmənistanda Konstitusiyanın qəbul olduğu gün, həm də Məhtimqulu Fəraqinin poeziya günü kimi qeyd edilirdi. Amma 2017-ci ildə Türkmənistan Məclisi (parlament) dövlət bayramları sistemində dəyişiklik etməyi qərara aldı. Həmin dəyişikliyə görə, hər il 18 may Türkmənistan Konstitusiyası və Dövlət Bayrağı günü kimi qeyd ediləcəkdir. 27 iyun Türkmənistanda Mədəniyyət və İncəsənət İşçiləri Günü kimi qeyd edildiyinə görə, Məhtimqulu Fəraqinin türkmən ədəbiyyatı və mədəniyyətinə verdiyi böyük töhfələr nəzərə alınaraq, onun poeziya gününün də iyunun 27-də qeyd edilməsi məqsədəuyğun hesab edilmişdir.

Məhtimqulu Fəraqinin poeziya günü münasibəti ilə 2018-ci il iyun ayının 25-də Türkmənistanın Azərbaycandakı Səfirliyi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Türkmənistan Elmlər Akademiyası və AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun təkilatçılığı ilə “Məhtimqulu – insan qəlbinin təbibi” adlı Beynəlxalq konfrans keçirilmişdir. Tədbir iştirakçılarında konfransın məramı haqqında məlumat verən AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik İ.Həbibbəyli Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin müasir inkişafının yüksək səviyyədə olduğunu, eyni kökə, mədəniyyətə, qədim tarixi münasibətlərə və ənənələrə malik Azərbaycan və türkmən xalqlarını eyni dil və din birləşdirdiyini fəxrlə qeyd etmişdir.

Türkmən ədəbiyyatının klassiki M.Fəraqinin zəngin yaradıcılığı barədə məlumat verən akademik İ.Həbibbəyli böyük mütəfəkkirin qiymətli irsinin öyrənilməsinin, tədqiqi və nəşrinin ölkələrimiz arasında ədəbi-mədəni əlaqələrin inkişafında böyük əhəmiyyət daşıdığını vurğulayıb. O, M.Fəraqinin türkmən yazılı ədəbiyyatındakı xidmətlərindən danışmış, böyük mütəfəkkiri Türkmənistanda milli istiqlal ədəbiyyatının banisi kimi xarakterizə edərək bildirib ki, şair yaradıcılığında türkmən xalqının azadlıq və müstəqillik uğrunda mübarizəsini əks etdirib və onun poeziyasında realizm əsas yer tutub.

Ədəbiyyat İnstitutu tərəfindən türkmən şairinin seçilmiş əsərlərindən ibarət “Divan”ının ilk dəfə doğma dilimizdə çap olunduğunu diqqətə çatdıran akademik İ.Həbibbəyli bu nəşrin yüksək səviyyədə inkişaf edən Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinə yeni töhfə olduğunu qeyd edib. Vurğulayıb ki, görkəmli türkmən şairi M.Fəraqinin xatirəsi ölkəmizdə əziz tutulur və onunla bağlı silsilə tədbirlər keçirilir [20].

Sonra Türkmənistanın ölkəmizdəki səfiri Mekan İşankuliyev çıxış edərək xalqlarımız arasında dostluq və qardaşlıq münasibətlərindən söz açıb, tədbirin iki ölkə arasındakı ədəbi əlaqələrin inkişafına töhfə verəcəyinə əminliyini bildirib. Qeyd edib ki, “Fəraqi” təxəllüsü ilə şeirlər yazan Məhtimqulun yaradıcılığı türkmən ədəbiyyatının mühüm bir dövrünü əhatə edir. Səfir Azərbaycanda M.Fəraqi yaradıcılığına göstərilən diqqətə görə tədbirin təşkilatçılardan minnətdarlığını bildirib.

Tədbirdə çıxış edən Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondunun prezidenti Günay Əfəndiyeva rəhbərlik etdiyi təşkilatın əsas missiyasının türkdilli xalqların tarixinin, zəngin mədəni irsinin öyrənilməsi və dünyaya nümayiş etdirilməsi olduğunu bildirib. O, çıxışında əsrlərə dayanan zəngin tariximizin, dinimizin, dilimizin, adət-ənənələrimizin və mənəvi dəyərlərimizin olduğunu söyləyib. Bildirib ki, türkdilli ölkələrin xalqları eyni kökdən su içən ağacın budaqlarıdır.

Böyük türkmən şairi M.Fəraqiyə həsr olunan Beynəlxalq konfransın əhəmiyyətinə toxunan G.Əfəndiyeva onun zəngin irsinin türkmən ictimai fikrinə və milli şüuruna yeni üfəqlər açdığını qeyd edib.

Daha sonra çıxış edən Tatarıstan Elmlər Akademiyasının prezidenti, akademik Salaxov Myakzyum, Humanitar Elmlər Bölməsinin akademik-katibi, akademik Teymur Kərimli, Türkmənistan Elmlər Akademiyasının (TEA) Əlyazmalar İnstitutunun direktoru, filologiya elmləri namizədi Davut Orasəhedov, TEA-nın M.Fəraqi adına Dil və Ədəbiyyat İnstitutunun elmi işlər üzrə direktor müavini Həzrətqulu Durdiyev, AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun böyük elmi işçisi, fil.ü.f.d. İsmixan Osmanlı ortaq köklərə və zəngin ənənələrə malik olan qardaş türkmən

xalqının qüdrətli şairi M.Fəraqini türk-müsəlman dünyasının və ümumən bəşəriyyətin yetişdirdiyi görkəmli sənətkar kimi səciyyələndiriblər. M.Fəraqinin yaradıcılığında vətənpərvərlik, türkmən qəbilələrini birliyə çağırış motivlərinin daha güclü olduğu, onun dünyada xalqların mənəvi-siyasi birliyinin böyük müdafiəçisi və carçısı kimi qəbul olunduğu diqqətə çatdırılıb.

Göründüyü kimi, Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri kontekstində müstəqillik dövrü (1991-2016) Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında Məhtimqulu Fəraqi yaradıcılığının tədqiqi, nəşri və təbliği sahəsində böyük işlər görülmüşdür. Şairin ədəbi irsinin böyük maraqla öyrənilməsi öz növbəsində iki qardaş xalqın ədəbi əlaqələri tarixinin ədəbi-mədəni hadisələrlə daha da zənginləşməsinə səbəb olmuşdur.

Azərbaycan öz müstəqilliyini qazandıqdan sonra isə bu maraq daha da artmışdır.

Məhtimqulu Fəraqi öz sağlığında istedadı, qəlbləri rıqqətə gətirən şeirləri ilə Türkmənistan sərhədini aşmış böyük şairdir. Professor Annaqurban Aşırovun qeyd etdiyi kimi, “Məhtimqulunun özü özünəməxsus dünyadır. Onu başa düşmək üçün şairin mənəvi dünyasına baş vurmaq lazımdır. Bu da mümkün olmayan işdir. Amma Məhtimqulunun dünyası öz pərəstişkarlarına dinclik vermir” [20, s.23].

Bu, həqiqətən də belədir. Məhtimqulu Fəraqi özünəməxsus özəlliklərə malik poeziyası olan böyük sənətkardır. Onun yaradıcılığı milli olduğu qədər də xəlqidir. Məhz bu keyfiyyətlərinə görə tədqiqatçıları özünə cəlb edir və gələcəkdə də cəlb edəcəkdir. Onun poetik irsinin öyrənilməsi Azərbaycan və türkmən xalqlarının bir-birinə daha da yaxınlaşması, onlar arasında dostluq, həmrəylik, humanizm və türkçülük ideyalarının daha da möhkəmlənməsinə xidmət edəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Böyük türkmən şairi Məxdumqulu Fəraqi yad edildi. “Azərbaycan müəllimi” qəzeti, Bakı, 2010, 28 may.
2. Azərbaycan-Türkmənistan: qardaşlığımız əbədidir. “Xalq qəzeti”, Bakı, 1996, 19 mart.
3. Məxdumqulu Fəraqi. Seçilmiş əsərləri. Tərtib edən, türkməncədən uyğunlaşdıran və ön sözün müəllifi: Ramiz Əskər. Redaktoru: Əli Şamil. Bakı-Ankara: TÜRKSOY nəşri, 2010.
4. Güllər. “TÜRKSOY kitabxanası” seriyasından yeni təqdimat. “Mədəniyyət” qəzeti, Bakı, 2010, 22 dekabr.
5. İlyasoğlu R. Sevən qəlblərin himni. “Respublika” qəzeti, Bakı, 2010, 19 dekabr.
6. Loğmanoğlu S. Bakıda Türkmənistanın Dirçəliş, Birlik və Məhtimqulu poeziyası günü qeyd olunub. “Yeni Azərbaycan” qəzeti, Bakı, 2011, 20 may.
7. Mehparə. TÜRKSOY “Məxdumqulu Fəraqi ili”nə start verdi. “Mədəniyyət” qəzeti, Bakı, 2014, 7 fevral.
8. Fərəcov S. “Məhdumqulu, kimsə bilməz batini...”. “Mədəniyyət” qəzeti, Bakı, 2014, 4 aprel.
9. Əlioğlu P. Məxtumqulu Fəraqi və XVIII əsrdə Oğuz türklərinin ədəbiyyatı. “525-ci qəzet”, Bakı, 2014, 8 may.
10. Fəraqi Məxdumqulu. Şeirlər. Tərcümə edən: Ramiz Əskər. “Ədəbiyyat qəzeti”, Bakı, 2014, 20 mart.
11. Əskər R. Ulu türkmən şairi. “Ekspress” qəzeti, Bakı, 2014, 13 may.
12. Fəraqi Məhtimqulu. Seçilmiş əsərləri. Türkmən türkcəsindən Azərbaycan türkcəsinə çevirən, izahların, lüğətin müəllifi və nəşrə hazırlayanı: İsmixan Osmanlı. Elmi redaktor: akademik İsa Həbibbəyli. Bakı, “Elm və təhsil”, 2014.
13. Dostluq və qardaşlıq carçısı Məxdumqulu Fəraqi. “Mədəniyyət” qəzeti, Bakı, 2014, 9 may.
14. Məhtimqulu Fəraqi. Divan. Türkməncədən Azərbaycan dilinə çevirən, qeyd və izahların müəllifi və nəşrə hazırlayanı: İsmixan Osmanlı. Elmi redaktor və ön sözün müəllifi: akademik İsa Həbibbəyli. Bakı, “Elm və təhsil”, 2015.
15. Kərimov P. Məhtimqulu divanının yeni nüsxəsi. Məhtimqulu Fəraqi. Divan. Türkməncədən Azərbaycan dilinə çevirən, qeyd və izahların müəllifi və nəşrə hazırlayanı: İsmixan Osmanlı. Elmi redaktor və ön sözün müəllifi: akademik İsa Həbibbəyli. Bakı, “Elm və təhsil”, 2015.
16. Osmanlı İ.M. Məhtimqulu Fəraqi divanının nüsxələri. Fəraqi Məhtimqulu. Divan. Türkməncədən Azərbaycan dilinə çevirən, qeyd və izahların müəllifi və nəşrə hazırlayanı: İsmixan Osmanlı. Elmi redaktor və ön sözün müəllifi: akademik İsa Həbibbəyli. Bakı, “Elm və təhsil”, 2015.
17. Quliyev Ə. Türk dünyasının ortaq söz sərvəti – Məhtimqulu irsi. “525-ci qəzet”, Bakı, 2016-cı il, 20 fevral.
18. Quliyev Ə. Azərbaycan-türkmən ədəbi əlaqələri yeni mərhələdə. Ədəbi əlaqələr, Toplu, 2016, X cild.
19. <http://literature.az>
20. Aşırov A. Məhdumqulu Fəraqi. Türkmən türkcəsindən Azərbaycan türkcəsinə uyğunlaşdıran və nəşrə hazırlayan: İsmixan Osmanlı. Elmi redaktoru: T.Kərimli. Bakı, “Mütərcim”, 2013.

**PROMOTING MAGTYMGYLY PYRAGY'S LITERARY HERITAGE
IN INDEPENDENCE PERIOD OF AZERBAIJAN**

SUMMARY

It is known that one of the main indicators of humanitarian relations among nations is to establish and to develop the literary relations among them. Prominent Turkmen poet Magtymgyly Pyragy – the representative of literature of Turkic people in Azerbaijani literature, is one of the classics whose literary heritage have been widely studied and works have been published. His creativity is a main stage in the development of Azerbaijan-Turkmenistan literary relations in the Independence period. In the article is dealt with done works in studying and publishing great thinker Magtymgyly Pyragy's creativity in the Azerbaijani literature.

**ПОПУЛЯРИЗАЦИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ ЛИТЕРАТУРНОГО
НАСЛЕДИЯ МАХДИМГУЛУ ФАРАГИ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ**

РЕЗЮМЕ

Как известно, одним из основных показателей гуманитарных отношений между народами является установление и развитие между ними литературных связей. Литературное наследие представителя литературы тюркских народов, выдающегося туркменского поэта Махдимгулу Фараги является одним из самых изученных в азербайджанском литературоведении, и часто издаваемым. Его творчество это важный этап в развитии литературных связей между Азербайджаном и Туркменистаном в годы Независимости. В статье говорится о проведённой в азербайджанском литературоведении работе в области исследования и издания творчества великого мыслителя Махдимгулу Фараги.